

Т. А. Пода

КРИЗИСНЫЕ КОММУНИКАЦИИ (ДИСКУРС КРИЗИСНЫХ КОММУНИКАЦИЙ): СОЦИОКУЛЬТУРНЫЙ АНАЛИЗ

Аннотация. В статье проанализировано понимание понятия «кризис»; дается определение кризисных коммуникаций; рассматриваются теории кризисных коммуникаций, а также свойства кризисных коммуникаций. Исследуются структуры политических кризисов. Анализируются отдельные аспекты связей с общественностью при политической коммуникации. Показана ведущая роль СМИ в кризисных ситуациях.

Ключевые слова: кризис, кризисные коммуникации, кризисная ситуация, кризисный менеджмент, политический кризис.

T. Poda

DISCOURSE OF CRISIS COMMUNICATIONS: SOCIO-CULTURAL ANALYSIS

Introduction. Crises of different origins can seriously damage the reputation of authorities and undermine their legitimacy. This is largely due to the widespread use of the Internet, and web 2.0 technologies, in particular social media. Today, it is not the crisis incident itself that plays a key role in social discontent, but the way information about it is communicated. Moreover, the turning point in the transition of an event into a crisis often is not a physical action, but a communicative one. **The aim of the study** is to establish the peculiarities of the deployment of crisis communications in the modern world. The tasks are to determine the essence of crisis and crisis communications and to identify the main directions of their deployment. **Research methodology** includes a sociocultural methodological approach, methods of a systematic analysis, comparison, and critical analysis. **Research results.** Any crisis situation requires the immediate influence of management structures in conditions of increased uncertainty and escalation of events. Crisis phenomena are an integral element of the political process, since politics, as a regulatory and control sphere of society, implies the presence of a constant clash of interests of individuals and large social groups. A crisis situation, acting as a kind of violation of the traditional and usual state of affairs in the political system of society, immediately attracts attention and causes concern on the part of citizens, since a political crisis carries a potential danger to social stability. Crisis communications is an activity aimed at establishing effective interactions between the organization (authority) and society in order to maintain its stable reputation and minimize reputational risks before, during, and after the impact of the crisis. Crisis communications have in their arsenal special crisis (namely, diagnosis, directed forecasting, and crisis management) as well as adaptive technologies. **Discussion.** Analyzing the activities of mass media in crisis situations, the latter act as a means of operational information, a tool for influencing social consciousness, and a way of controlling social and political behavior. The main principles of effective crisis communication: are the quick provision of information, consistency provided by a unified response, and openness. **Conclusions.** Crisis management is largely determined by what kind of reality the crisis team creates in the social consciousness through communication. Each crisis situation has a set of unique features, so the choice of a crisis communication model largely depends on the context in which the crisis unfolds.

Keywords: crisis, crisis communications, crisis situation, crisis management, political crisis.

УДК 001.9:316.42 (045)

І. П. Скиба

**СПЕЦИФІКА НАУКИ В КОНТЕКСТІ ЇЇ МОРАЛЬНОГО ВИМІРУ
(ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ АСПЕКТ)**

Національний авіаційний університет
skibaip@gmail.com; ORCID 0000-0003-1555-8632

Анотація. У статті проведено дослідження специфіки науки в контексті її морального виміру. Приймаючи думку, що наукове знання в сучасному світі виступає головним фактором цивілізаційного розвитку, зокрема технологічного, здійснюючи у такий спосіб найбільший вплив на цивілізаційний вибір, автор досліджує залежність між специфікою наукового знання та соціокультурними наслідками його використання, визнаючи ключову роль морально-ціннісного виміру науки. В контексті розкриття теми статті автор також розглядає питання співвідношення науки і релігії, яке є важливою складовою питання співвідношення науки та моралі

Ключові слова: наука, мораль, релігія, наукове знання, сцієнтизм, антисцієнтизм, соціокультурний розвиток, суспільство, культура, людина.

Вступ

Наука в сучасному світі займає особливе місце. Можна без перебільшення констатувати, що наукове знання виступає головним фактором суспільного розвитку, зокрема технологічного, який здійснює найбільший вплив на цивілізаційний вибір. Проте тотальне використання наукового знання в різних культурних і суспільних сферах, особливо технічній (технологічній), що має місце сьогодні, призводить як до позитивних, так і до негативних наслідків, часом завдаючи невиправної шкоди, створюючи глибокі кризові явища, які в сучасних умовах отримують глобальний характер. Звідси – й суперечливі, а часом і діаметрально протилежні, оцінки, що даються

науці та науковому знанню й перспективам його використання.

В сучасному світогляді традиційно розглядають дві сформовані орієнтації на ставлення до науки та науково-технічного (технологічного) розвитку. Перша орієнтація отримала назву сцієнтизму (з лат. scientia – наука). Сцієнтизм виходить із абсолютизації позитивної ролі науки у вирішенні актуальних проблем пізнання і перетворення природної, соціальної і духовно-психічної реальності. Сцієнтизм розглядає науку як найвищу цінність, яка здатна вирішити всі проблеми, що стоять перед людством, включаючи і безсмертність. Як правило представники сцієнтизму (Г. Спенсер, Р. Карнап, Дж. Гелбрайт та ін.) якості парадигмальних розглядали природознавчі і технічні

дисципліни та вважали, що лише вони здатні забезпечити людині успішне вирішення найважливіших проблем, його індивідуального і соціального буття.

Протилежною до сциєнтизму філософсько-світоглядною орієнтацією в оцінці науки є антисциєнтизм, який применшує чи повністю заперечує позитивну роль науки в розвитку суспільства і культури. Представники антисциєнтизму (М. Хайдеггер, Г. Маркузе, Т. Роззак, П. Фейєрабенд, Е. Фромм та ін.) підкресливали факт неможливості зведення соціального світу до його науково-раціональних моделей та інтерпретацій, наполягали на ірраціональній природі суспільного життя і принципів обмеженості науки у справі пізнання й розуміння людського буття. Тобто антисциєнтизм виходить із положення про принципову обмеженість можливостей науки у вирішенні корінних людських проблем, оцінює науку як ворожу людині силу, яка збільшує небезпеку загибелі людства.

У такий спосіб, існує принаймні дві світоглядні позиції на розвиток науки: песимістична й оптимістична. Песимісти вбачають у науці деяку «демонічну» силу, яка втратила людський контроль і здатна принести людству лише біди. Вони звинувачують науку і НТП у руйнуванні навколишнього середовища, деградації культури і моральності. Інша тенденція пов'язана з успіхами науки, що позитивно впливають на зростання добробуту, охорони здоров'я, культури. Виходячи з цього, оптимісти стверджують, що подальший розвиток науки автоматично буде визначати соціальний прогрес, ліквідує соціальні суперечності і нерівність і, як наслідок, приведе до Золотого віку існування людства. Зрештою, ці два різновиди абсолютизації ролі науки (позитивної чи негативної) в житті суспільства видаються нам як такі, що не вирішують проблему як подальшого розвитку науки, так і проблему сталого розвитку загалом, а є різними способами такого собі відходу убік. Дійсно, в сучасному світі наука викликає у людей не лише захоплення, але і побоювання. Очевидно, що застосування наукового знання може принести людству не лише блага, а й величезні біди. Забруднення атмосфери, катастрофи на атомних станціях, підвищення радіоактивного фону, озонні дірки над планетою, різке скорочення видів рослин і тварин – всі ці та інші екологічні проблеми люди іноді схильні пояснювати самим лише фактом існування науки. Проте справа полягає не в самій науці чи науковому знанні, а в тому, в чиїх руках вона знаходиться, які соціальні інтереси за нею стоять, які суспільні і державні структури спрямовують її розвиток і відповідно до яких цінностей. Тобто відповідь на запити стратегічного розвитку науки, безумовно, повинна лежати в її ціннісному, моральному вимірі, що й актуалізує дане дослідження.

Мета і завдання

Метою статті є дослідження специфіки науки в контексті її морального виміру в умовах сучасного цивілізаційного поступу людства

Методологія дослідження

Основою методологічної стратегії дослідження є соціокультурний, культурно-історичний, системний та компаративний методологічні підходи в їхньому діалектичному взаємозв'язку. Поєднання означених підходів із методами аналізу й синтезу, аналогії,

принципами взаємозв'язку та розвитку дали можливість здійснити дослідження специфіки науки в контексті її морального виміру в сучасну епоху.

Результати

Тривалий відрізок часу, починаючи з часів Г. Галілея та Ф. Бекона, в європейській свідомості ствердилася думка про ціннісну нейтральність природничих наук, їхню неупередженість і об'єктивність. Побутувала думка, що саме наука, на відміну від філософії, моралі, релігії, здатна відобразити світ у його об'єктивних і незалежних від ціннісних устремлень людини властивостях і характеристиках. Вважалося, що наука і мораль не мають спільних точок дотику, що наука є самою собі етикою. Ці положення нібито звільняють учених від моральної відповідальності за наслідки зроблених ними наукових відкриттів. Дана позиція ще зберігається певною мірою і в сучасному світі, проте, як справедливо відмітив німецький вчений М. Борн, це був прекрасний сон, від якого нас пробудили світові події. Відомий італійський філософ науки Е. Агацци також відмічає зміну у ставленні до ціннісних орієнтацій науки: «...впродовж майже всієї своєї історії ціннісна нейтральність науки вважалася її відмінною рисою, її добродієтністю, яка спасала її від упередженості і необ'єктивності. В наш час це ствердження вже не проголошують так категорично...» (Агацци 1998, 105). Втім Е. Агацци не заперечує об'єктивності наукового знання: мова йде не про те, що зміст науки, знання, яке вона здобуває, його істинність може залежати від прийнятих людьми цінностей. Беззаперечно для нього є та обставина, що наукова діяльність є завжди ціннісно зорієнтованою, тобто спрямовується деяким свідомоціннісним вибором. На думку В. Стьопіна, причетність людини до вивчення таких складних об'єктів, як атомна енергія, генна інженерія, мікроелектроніка та інформатика, кібернетика та обчислювальна техніка, в які включена сама людина, широке впровадження роботів і комп'ютерів у виробництво і в різні сфери життя людини і суспільства, ставлять під сумнів положення про етичну нейтральність науки і обумовлюють те, що природознавство нашого часу є значно ближчим за стратегією дослідження до гуманітарних наук, вводячи до нього незвичні для традиційного природознавства категорії обов'язку, моралі тощо. У такий спосіб, важливим є те, щоб наука як частина культури у своєму розвитку керувалася соціокультурними цінностями і не втрачала зв'язку з реальною історією суспільства.

Питання про співвідношення науки і моралі пов'язане з більш загальним питанням про співвідношення науки і практичної діяльності. В «Енциклопедії філософських наук (логіка)» Г. Гегель писав, що, з одного боку, розум прагне оволодіти об'єктивним змістом світу, а з іншого – впровадити в нього суб'єктивне. «Перше прагнення є прагнення знання до істини, пізнання як таке – теоретична діяльність ідеї, друге прагнення є прагнення добра до свого здійснення – воля, практична діяльність ідеї» (Гегель, 1971). Ці положення Г. Гегеля вказують на органічний зв'язок теоретичної і практичної діяльності. В своєму раціональному вигляді вони також виключають будь-які спроби провести непрохідну межу між науковим

пізнанням і добром. У такий спосіб, наука не може бути байдужою до практичної діяльності, її цілей і завдань, які знаходять у науці своє раціональне обґрунтування і які «інформують» науку про її соціальне призначення.

Проте в сучасному суспільстві наука дедалі більше слугує не соціокультурним, викарбуваним та перевіреним історією цінностям, а певному невеликому прошарку суспільства – багатіям (зокрема власникам транснаціональних корпорацій), що використовують науку як інструмент для власного збагачення. Безконтрольний розвиток капіталізму, який, виходячи лише з внутрішньої логіки розвитку капіталу, постійно прагне поставити ті чи інші галузі науки на службу антигуманістичним цілям (наприклад, використання її досягнень заради злочинної війни, впровадження новітніх технічних засобів лише з метою збагачення, економії коштів на працівниках, руйнування природи лише за ради наживи тощо). Дана проблема також актуалізує вимогу соціальної відповідальності наукового співтовариства не лише за безпосередній результат дослідницького пошуку, а й за практичне його використання в різних підсистемах суспільства і соціального життя. Потребу соціальної відповідальності науки добре розуміли і видатні вчені (А. Ейнштейн, Б. Рассел, В. Вернадський, А. Сахаров та ін.), які вперше заявили про необхідність ефективного соціального контролю над наукою для того, щоб скорегувати фундаментальні цілі цивілізаційного розвитку.

Наука має потребу в соціальному контролі, який її орієнтує на служіння суспільному прогресу, оскільки за межами соціально-морального використання наукове знання втрачає культурно-гуманістичний вимір. Інтерес до проблеми соціальної відповідальності науки стимулював розвиток різних стратегій дослідження її соціокультурної детермінації. Однією із найактуальніших таких стратегій є розробка етики науки як нормативної системи принципів і регламентацій науково-пізнавальної діяльності, які враховують специфіку морального регулювання поведінки і діяльності людини. Майже до середини ХХ ст. проблеми етики науки не були об'єктом особливої уваги і систематичного вивчення. Ситуація радикально змінюється, коли наукова експансія починає зачіпати сферу безпосереднього людського існування і розповсюджує свою увагу на біофізіологічні, психічні і духовні аспекти життєдіяльності людини. У такий спосіб, однією з головних ліній становлення даного етапу розвитку науки є та, що в неї входить аксіологічний (ціннісний) момент. На місці чисто об'єктивістського (натуралістичного) розуміння світу висувається така система побудови науки, в якій обов'язково присутній тією чи іншою мірою антропний принцип. Тобто будь-який крок пізнання може бути прийнятий лише у тому випадку, якщо він виправданий інтересами роду людей, є гуманістично спрямованим. Спрямованість наукового пошуку онтологічних (сутнісних) проблем на «людювимиірні» буттєві проблеми є характерною рисою сучасної науки. А одним із головних стратегічних завдань сучасної науки є допомога людству у забезпеченні його виживання, продовження його історії, що прямує у нескінченність.

Основним ціннісним критерієм сучасного наукового знання стає акцент на усвідомленні соціально значущих меж теоретичного пошуку, доповнення його культурно-етичними параметрами і гуманістичними орієнтирами. Ціннісний імператив багато в чому визначає специфіку професійної етики самого вченого, зокрема, пред'являє низку вимог до етики процесу наукової творчості і диктує деякі моральні норми творчої діяльності вченого. На думку В. Яскевич, такими є (Яскевич, 2007): необхідність наукової об'єктивності, тобто чесний підхід до предмета дослідження, прагнення пізнати істину; добропорядність стосовно наукової праці, перевірка висновків дослідження, ретельність у науковій роботі, уміння відмовитися від здавалося б знайденої істини, якщо знаходяться факти, що суперечать їй; дотримання обґрунтованості і доказовості отриманих результатів методами і засобами самої науки; висока вимогливість до себе, скромність та самокритичність, відсутність пихи, вміння визнавати свої помилки, давати об'єктивну оцінку власній діяльності і її результатам; вміння поважати наукові результати своїх попередників і колег, захищати науку від плагіату, поважати думку опонентів.

Також ученому часто потрібне велике терпіння, вміння долати труднощі в процесі пошуку істини. Любов до знань є головною протидією легковажному ставленню до дослідження, проти зазнайства й ілюзії всезнання. Справжній учений завжди повинен бачити перед собою ще не досліджений океан істини (І. Ньютон). І. Павлов, звертаючись до молодих науковців, писав: «Ніколи не думайте, що ви вже все знаєте. І як би вас високо не оцінювали, завжди майте мужність сказати собі: я невіглас. Не дайте гордині оволодіти вами. Через неї ви будете упиратися там, де потрібно схилитися, через неї ви відмовитися від корисної поради і дружньої допомоги, через неї ви втратите міру об'єктивності» (Павлов). Далеко не завжди молодь, що приходить в науку, наслідує поради видатного вченого. Якщо не завжди можна ставити у провину вченому ті чи інші недоліки в його освіті, то можна, і потрібно, ставити йому у провину відсутність усвідомлення в необхідності удосконалювати свої знання, методи роботи.

Варто пам'ятати, що наука не є самоціллю, вона повинна служити людині, її благу. На думку Л. Толстого: «...З усіх наук, які людина може і повинна знати, найголовніша наука про те як жити, роблячи менше зла і як можна більше добра (Толстой, 1953)». Потрібно любити не науку чи мистецтво, а людину – такою є думка великого гуманіста. Любити людяність настільки сильно, щоб мати в собі сили у випадку необхідності відмовитися і від науки і від мистецтва, якщо їхній розвиток йде всупереч загальнолюдським цінностям. Так, відомий англійський учений П. Харпер проводячи дослідження в сфері нейробіології, дійшов висновку, що дані дослідження можуть нести в собі небезпеку, якщо на місці піддослідного буде людина. Він вирішив перервати свої дослідження, щоб вторгнення в сферу невідомого не обернулося торжеством зла. Є високе покликання вченого, проте є ще більш високим покликання людини. В наш час дуже актуалізуються слова П. Харпера: «Впродовж бага-

трьох років я прагнув стати справжнім спеціалістом, справжнім ученим. А тепер відмовився від науки. І знаєте чому? Тому що тепер я хочу стати просто справжньою людиною (Харпер, 1979)». Звичайно, ми не закликаємо відмовлятися від науки, проте акценти розставлені у подібний спосіб, на нашу думку, скерують розвиток науки в людиновимірному напрямі.

Обговорення

Важливою складовою питання співвідношення науки та моралі, на нашу думку, є питання співвідношення науки і релігії. Розглянемо його детальніше. До загальноприйнятих в широкому загалу відноситься думка щодо протистояння науки і релігії, їхньої несумірності.

Втім протистоянню науки і релігії насправді не так багато років. Зародившись в епоху Відродження (Д. Бруно), більш системно воно оформилось в епоху Нового часу, зокрема в період Просвітництва. Такий стан справ свого апогею і прояву досяг в оформленні принципів класичної науки (нетерпимість до інших форм знання), всупереч тому, що більшість її фундаторів були віруючими людьми (Г. Галілей, І. Ньютон, Б. Паскаль).

Сьогодні, в умовах становлення постнекласичної раціональності в науці, коли налагоджується діалог науки з іншими формами знання, питання співвідношення науки і релігії знову набуває актуальності. У відносинах між наукою і релігією примітним є те, що протистояння між ними тривалий час (ще й сьогодні є) було нормою для масової свідомості і, як правило, не становило проблеми для багатьох провідних вчених, мислителів, що знаходилися на «фронті» наукових досліджень. Звичайно, були і є вчені, для яких наука і релігія бачилися не сумірними. Проте в даній роботі ми зосередимо увагу саме на тих мислителях, які позитивно вирішували питання співвідношення наукового і релігійного знання.

Так, засновник класичної фізики (механіки) І. Ньютон не сумнівався у тому, що світ створений Богом. За аналогією з Фомою Аквінським, він висловлював «доказ» буття Божого, виходячи з досконалості світу: «Чудесне влаштування космосу і гармонія в ньому можуть бути пояснені лише тим, що космос був створений за планом Всезнаючої і Всемогутньої Істоти. Ось – моє перше і останнє слово» (Величайшие ученые, 2018). За думкою французького фізика і математика А. Ампера, гармонія засобів, за допомогою якої підтримується порядок в універсумі, завдяки якому живі істоти знаходять у своєму організмі все необхідне для розвитку і розмноження своїх фізичних і духовних здатностей, є найбільш переконливим доказом буття Бога (Нобелевские Лауреаты). Схожої думки дотримувався і один із фундаторів експериментальної науки про природу Г. Галілей: «Природа, без сумніву, є Друга Книга Бога, від якої ми не повинні відмовлятися, але яку ми повинні читати» (Величайшие ученые, 2018). М. Ломоносов також писав про те, що Творець дав людському роду дві книги. Щоправда перша книга у мислителя – це природа, видимий зовнішній світ, в якому Бог показав Свою велич; а друга – Святе Письмо, в якій Творець показав Свою

волю, благословення для нашого спасіння (Ломоносов 1961, 497).

Далекими від атеїстичних позицій були і погляди творців некласичної фізики М. Планка, А. Ейнштейна. Зокрема М. Планк не бачив суперечностей між релігією і природознавством, більш того, вважав, що вони чудово узгоджуються. За свідченням В. Гейзенберга, який вважав себе здатним окреслити точку зору М. Планка, для останнього природознавство поєднуване з релігією тому, що вони, у відповідності до його поглядів, належать до зовсім різних сфер реальності (Гейзенберг 1989, 208-217). Природознавство має справу з об'єктивним чуттєво-матеріальним світом. І, у цьому зв'язку, ставить перед дослідниками завдання сформулювати адекватні (правильні) висловлювання про цю об'єктивну дійсність і, виявивши, зрозуміти наявні у ній зв'язки. Релігія ж апелює, перш за все, до світу цінностей, духовного світу. Вона переважно звертає увагу на обов'язкове, на те, що повинна робити людина (як у І. Канта), а не на те, що є. Наведемо на підтвердження і слова самого М. Планка: «Слід невтомно і невинно продовжувати боротьбу зі скептицизмом і догматизмом, з невір'ям і марновірством, яку спільно ведуть релігія і природознавство, а цілєвказуюче гасло у цій боротьбі завжди говорило і буде говорити: до Бога!» – якими він завершує свою доповідь «Наука і природознавство», проголошену в травні 1937 р. в Дерптському університеті (Max Planck 1937, 1938).

А. Ейнштейн писав, що звичайне уявлення про нього як атеїста – велика омана. Якщо дана думка почерпнута з моїх наукових робіт, відзначає А. Ейнштейн, то це значить, що мої наукові роботи не були зрозумілими. Більше того, видатний учений був переконаний, що серйозний природознавець повинен бути у який-небудь спосіб релігійним, оскільки інакше він буде не здатним собі уявити, що ті неймовірно тонкі взаємозалежності, які він спостерігає, вигадані не ним.

Академік Б. Раушенбах, один з основоположників космонавтики, про співвідношення науки і релігії писав так: «Атеїстична пропаганда 20-40-х рр. намагалася довести, що наука і віра несумірні. Це, звичайно, нерозумне твердження, яке не відповідає дійсності. Вони є сумірними, про що свідчить досвід людства» (Санкт-Петербургские ведомости 2001, 5).

На доказ заявленої позиції щодо сумірності науки і релігії можна навести дуже велику кількість прикладів видатних учених, мислителів, окрім зазначених вище. Це як класичні, так і сучасні відомі вчені, такі як Й. Кеплер, О. Рейнольдс, М. Фарадей, Р. Бойль, Л. Пастер, Ж. Фабр, В. фон Браун, Д. Лихачов, А. Сахаров, Н. Бехтерева, К. Гаусс, Г. Ерстед, В. Томпсон, Т. Едісон, Г. Мі, Д. Джоуль, Д. Флемінг, Д. Томпсон, М. Борн, Н. Бор, А. Комптон, В. Паулі, В. Гейзенберг, П. Дірак, Е. Шредінгер, Р. Суїнберн, Е. Чейн, Д. Уолд, Р. Міллікен, Ч. Таунс, Д. Еклс, К. Лінней та ін., багато з яких до того ж були Нобелівськими лауреатами. Розглянути особливості поглядів більшості з них, чи бодай перерахувати прізвища усіх у межах даної роботи, не уявляється можливим. Як приклад, наведемо думку Ч. Таунса (нобелівського лауреата з фізики 1964 р. і лауреата

премії фонду Темплона за досягнення у духовній сфері 2005 р.), яка висвітлює перспективи відносин науки і релігії: «У міру того, як ми будемо вивчати більше, ми з'ясуємо більше, і я вірю, наука і релігія будуть іти разом все ближче і ближче одна до одної» (Таунс 2006,31). Пізнання схоже на занурення на дно океану. Якщо на поверхні, особливо під час шторму, піднімається піна і різноманітні рештки, то, заглиблюючись, дослідник спостерігає гармонію і впорядкованість. Те, що, на перший погляд, здається суперечливим і парадоксальним, при більш глибокому дослідженні може виявитися логічним і гармонійним. На нашу думку, саме цим пояснюється той факт, що видатні вчені, як правило, не бачили суперечностей між наукою та релігією.

Висновки

В результаті написання статті, можна зробити такі загальні висновки:

Ключову роль у сучасному цивілізаційному розвитку відіграє наука та наукове знання. Саме по собі застосування наукового знання може мати як позитивні так і негативні наслідки. Для постнекласичної раціональності вже є очевидним, що питання забезпечення наслідків застосування наукового знання лежить в площині морального виміру науки. Відповідно реалізація сучасної стратегії сталого розвитку є неможливою без необхідних напрацювань в цьому напрямку.

Список літератури

1. Max Planck. Religion und Naturwissenschaft. Vortrag gehalten im Baltikum (Mai 1937) von Dr. Max Planck. 2te unverand. Auflage. Joh. Ambrosius Barth Verl. Leipzig, 1938
2. Агацци Е. Моральное измерение науки и техники / пер. с англ. И. Борисовой. М.: Московский философский фонд, 1998. 344 с.
3. Величайшие ученые о науке, религии и Боге. 2018. О совместимости религии и науки <https://iskander-bel.livejournal.com/588850.html>
4. Гегель Г. Наука логики. Соч.: В 3-х т. Т. 2. М.: Мысль, 1971. 248 с.
5. Гейзенберг В. 1989. Физика и философия. Часть и целое / пер. с нем. М.: Наука. Гл. ред. физ.-мат. лит., 400 с.
6. Ломоносов М. В. Полн. собр. соч. М., 1961. С. 497.
7. Нобелевские Лауреаты и крупнейшие ученые о Творении и Создателе <https://ecoteco.ru/id545/>
8. Санкт-Петербургские ведомости 2001, 29 марта, С. 5
9. Степин В. С. Теоретическое знание. М.: Прогресс-Традиция, 2003. 744 с.
10. Таунс Ч. Журнал прикладной метафизики. М. №1. 2006. С. 31.
11. Толстой Л. Н. 1953. Полное собрание сочинений. Т. 6. М.: ГИХЛ.
12. Харпер П. Кто умножает знание – умножает зло. Диалоги: Polemicheskie statii o vozmozhnykh posledstviyakh razvitiya sovremennoy nauki. М.: Политиздат, 1979. с.264.

И. П. Скиба

СПЕЦИФИКА НАУКИ В КОНТЕКСТЕ ЕЕ МОРАЛЬНОГО ИЗМЕРЕНИЯ (ЦИВИЛИЗАЦИОННЫЙ АСПЕКТ)

Анотация. В статье проведены исследования специфики науки в контексте ее морального измерения. Принимая мнение, что научное знание в современном мире выступает главным фактором цивилизационного развития, в частности технологического, оказывая таким образом наибольшее влияние на цивилизационный выбор, автор исследует зависимость между спецификой научного знания и социокультурными последствиями его использования, признавая ключевую роль нравственно-ценностного измерения науки. В контексте раскрытия темы статьи автор также рассматривает вопрос соотношения науки и религии, являющийся важной составляющей вопроса соотношения науки и морали.

Ключевые слова: наука, мораль, религия, научное знание, сциентизм, антисциентизм, социокультурное развитие, общество, культура, человек.

11. Яскевич В. С. Методология и этика в современной науке: поиск открытой рациональности. БГЕУ, 2007. 186 с.

References

3. Agatstsi, Evandro. 1998. Moralnoe izmerenie nauki i tehniki [The moral dimension of science and technology]. Translated by I. Borisova. Moscow: Moskovskiy filosofskiy fond.
4. Chenbai, Natalia. 2018. "Transformatsii dukhovnoi kultury osobystosti v umovakh stanovlennia informatsiinoho suspilstva" ["Transformations of the spiritual culture of the individual in the conditions of the formation of the information society"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Seriya: Filosofii. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Cultural Studies* 1(27): 129–132.
5. Drotianko, Liubov. 2016. "Funktsionalni transformatsii postneklasychnoi nauky v informatsiynomu suspilstvi" ["Functional transformations of post-non-classical science in the information society"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Seriya: Filosofii. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Cultural Studies* 2(24): 14–18.
6. ECOTECO. "Nobelevskie Laureaty i krupneyshie uchenyie o Tvorenii i Sozdatele" ["Nobel Laureates and the largest teachings about Creation and the Creator"]. <https://ecoteco.ru/id545/>
7. Gegel, Georg. 1971. *Nauka logiki* [Science of Logic]. Vol. 2 of *Sochineniya, Works*. Moscow: Mysl.
8. Geyzenber, Verner. 1989. "Pervyie besedy ob otnoshenii estestvoznaniya k religii" ["The first talks about the relation of natural science to religion"]. In *Fizika i filosofiya. Chast i tseloe, Physics and Philosophy. Part and Whole*, 208–217. Moscow: Nauka.
9. Harper, Patrik. 1979. "Kto umnozhaet znanie – umnozhaet zlo" ["Who multiplies knowledge - multiplies evil"]. In *Dialogi: Polemicheskie statii o vozmozhnykh posledstviyakh razvitiya sovremennoy nauki, Dialogues: Polemical articles on the possible consequences of the development of modern science*. Moscow: Politizdat.
10. Krymskiy, Serhii. 1996. "Transformatsiia metodolohichnoi svidomosti nauky" [Transformation of the methodological consciousness of science]. *Nauka ta naukoznavstvo, Science and Science of science*: 32–38.
11. LIVEJOURNAL. "Velichayshie uchenyie o nauke, religii i Boge. O sovместимости religii i nauki" ["The greatest scientists about science, religion and God. On the compatibility of religion and science"]. <https://iskander-bel.livejournal.com/588850.html>
12. Lomonosov, Mihail. 1961. *Polnoe sobranie sochineniy* [Full composition of Works]. Moscow: Izdatelstvo Akademii nauk SSSR.
13. Pavlov, Ivan. "Aforizmy" ["Aphorisms"]. *Letter. Com*, n.d. http://letter.com.ua/Ivan_Petrovich_Pavlov_1.html
14. Plank, Max. 1937. Religion und Naturwissenschaft. Vortrag gehalten im Baltikum. Leipzig.
15. Sankt-Peterburgskie vedomosti, Saint-Petersburg Journal. 2001, March 29: 5.
16. Stepin, Vyacheslav. 2003. *Teoreticheskoe znanie* [Theoretical knowledge]. Moscow: Progress-Traditsiya.
17. Tauns, Charlz. 2006. *Zhurnal prikladnoy metafiziki*, Journal of Applied Metaphysics: 31.
18. Tolstoy, Lev. 1953. Vol. 64 of *Polnoe sobranie sochineniy, Full composition of Works*. Moscow: GIHL.
19. Yaskevich, Yadviga. 2007. *Metodologiya i etika v sovremennoy nauke: poisk otkrytoy ratsionalnosti* [Methodology and ethics in modern science: the search for open rationality]. Minsk: BGUEU.

I. Skyba

SPECIFICITY OF SCIENCE IN THE CONTEXT OF ITS MORAL DIMENSION (CIVILIZATION ASPECT)

Introduction. The relevance of the research is determined by the ambivalence of applying scientific knowledge, which can bring humanity good and great harm. However, the issue is not science or scientific knowledge itself, but in whose hands it is, what social interests are behind it, what social and state structures direct its development, and according to which values. That is, the answer to the questions of the strategic development of science must certainly lie in its value, and moral dimension. **The aim and tasks** are a study of the specifics of science in the context of its moral dimension in the conditions of modern civilizational progress of mankind. **Research methods.** The methodological strategy of the research is based on socio-cultural, cultural-historical, systemic, and comparative methodological approaches in their dialectical unity. **Research results.** It is important that science, as a part of the culture, is guided by socio-cultural values in its development and does not lose touch with the real history of society. The problem of the relationship between science and morality is correlated with the relationship between science and practical activity. This problem also actualizes the social responsibility requirement of the scientific community not only for the direct result of the research but also for its practical use in various subsystems of society and social life. Science needs social control to be oriented to the service of social progress because, beyond social and moral use, scientific knowledge loses its cultural and humanistic dimension. **Discussion.** In the discussion, the author examines the issue of the relationship between science and religion, which is an important component of the issue of the relationship between science and morality. **Conclusion.** The main value criterion of modern scientific knowledge is the emphasis on the awareness of the socially significant limits of theoretical research, supplementing it with cultural and ethical parameters and humanistic guidelines. The value imperative largely determines the specifics of the professional ethics of the scientist himself, in particular, it presents a number of requirements for the ethics of the process of scientific creativity and dictates some moral norms of the scientist's creative activity. It is worth remembering that science is not an end in itself, it must serve man, his good.

Keywords: science, morality, religion, scientific knowledge, scientism, anti-scientism, socio-cultural development, society, culture, man.

УДК 17.023: 504 (045)

О. П. Скиба

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОЛОГІЧНОГО ДИСКУРСУ В ІНФОРМАЦІЙНУ ЕПОХУ

Національний авіаційний університет,
e-mail: oksana.skyba@npp.nau.edu.ua

Анотація. У статті йдеться про те, що техногенне суспільство не лише забезпечило людству більш високий рівень життя, а і стало джерелом виникнення глобальних екологічних проблем. Вирішення цих проблем і відновлення порушеної екологічної рівноваги лише силами учених і мислителів є неможливим. Щоб змінити характер взаємодії людини і природи, необхідна екологізація всіх сфер діяльності людини та формування нових ціннісних гуманістичних орієнтирів, що стануть невід'ємною частиною екологічної культури сучасної людини. Становлення сучасного екологічного дискурсу тісно пов'язано з формуванням екологічної культури. Значний вплив на формування якої здійснюють такі відносно молоді науки, як екологічна етика, етика відповідальності тощо, що також створюють основу для формування такої науки, як екологія людини.

Ключові слова: екологічна відповідальність, екологічна культура, екологічне пізнання, екологія, екологічний дискурс, біосфера, екологія людини, інтернет-дискурс.

Вступ

Сьогодні людська цивілізація дарує людині такі технології і можливості, про які ще у минулому столітті люди могли лише мріяти і читати на сторінках романів письменників-фантастів. Техногенне суспільство не лише забезпечило людству більш високий рівень життя і комфорту, а і стало джерелом виникнення екологічних проблем, що сьогодні отримали статус глобальних. Серед них і проблема забруднення повітря (вічний смог над деякими містами), проблема забруднення Світового океану, яка призводить до дефіциту питної прісної води, проблема вичерпання природних ресурсів тощо. Ці проблеми виникли і накопичувалися досить давно, але усвідомлювати їхню загрозу для майбутнього людської цивілізації і шукати шляхи вирішення люди почали порівняно недавно, лише у минулому столітті.

Вирішення цих проблем і відновлення порушеної екологічної рівноваги лише силами учених і мислителів є неможливим. Необхідний комплексний підхід, щоб змінити характер взаємодії людини і її природного оточення, екологізація всіх сфер діяльності людини і формування нових ціннісних гуманістичних орієнтирів, що стануть невід'ємною частиною екологічної культури кожної сучасної людини. Такі зміни у взаємовідносинах системи «людина-

природа» – є, безсумнівно, неможливими без взаємодії всіх фахівців усіх сфер діяльності людини: економічної, науково-технічної, природоохоронної, законодавчої і навіть релігійної. Лише спільними зусиллями людина зможе нівелювати негативний антропогенний вплив на природу. Від багатьох досягнень цивілізації, подарованих науково-технічним прогресом, людство ніколи вже не зможе відмовитися. Однак «техногенне середовище», що виникло внаслідок непродуманої споживацької діяльності людини, загрожує руйнацією біосфері як цілісній екологічній системі. Тому зміна характеру взаємодії людини і природи стає однією з нагальних проблем сфери сучасного екологічного пізнання.

У попередній статті ми згадували, що основою появи і розвитку індустріального суспільства, впевнено проголошується науково-технічне знання, що виступає «найвищою цінністю і займає провідне місце у культурі епохи, а тому світ віддає під безконтрольну владу техніки, створивши умови для розвитку цивілізації, яка обоюдно технологію» (Скиба 2022, 110). Слід відмітити, що якщо більшість людей збагнули небезпеку такого ставлення до природи порівняно недавно, то представники філософії життя звернули увагу на цю проблему значно раніше. Саме учені і мислителі-філософи першими почали усвідомлювати необхід-